

UDK 179:504
316.334.5:504
316.644-057.87:179

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 20. 09. 2007.
Prihvaćeno: 20. 10. 2007.

PRAVO NA ŽIVOT ILI IZUMIRANJE: BIOLOŠKA RAZNOLIKOST KAO VRIJEDNOST

Ivan Cifrić

Odsjek za sociologiju
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
e-mail: icifric@ffzg.hr

Sažetak

Odnos prema susvijetu, pitanje biološke raznolikosti i izumiranja vrsta postale su nezaobilazne aktualne teme različitih znanosti. U radu se analiziraju rezultati percepcije prava živih vrsta na život i motiva čovjekove brige o živom svijetu. Autor odgovara na tri pitanja: (1) što misle ispitanici o pravu vrsta na život, (2) o motivima čovjekove brige za živi svijet i (3) o posljedicama izumiranja živih vrsta uključujući i čovjekovu vrstu. Neki rezultati komparirani su sa rezultatima istraživanja u 2005. godini.

Provedeno je empirijsko istraživanje na tri fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na prigodnom uzorku završnih godina studija (N=189; 2007). U obradi su korištene metode univarijatne statistike, bivarijatne i multivarijatne statistike.

Pravo na život definirano je kao tri pristupa: egalitarizam, antropocentrični eksepcionalizam i borba vrsta za opstanak. Motivi čovjekove brige za živi svijet definirani su kao četiri pristupa: etičnost (dužnost), utilitarnost (korist), emotivnost (osjećaj) i situacija (okolnost). Percepcija promjena u prirodi dovodi se u svezu sa izumiranjem biljnih i životinjskih vrsta te čovjekove vrste.

Rezultati su pokazali da u svijesti većine ispitanika dominira „egalitarizam” o pravu na život, a „etičnost” u čovjekovu postupanju prema živom svijetu: životinjske vrste imaju jednako pravo na život kao i čovjek (75,6) a najvažniji motiv čovjekove brige za živi svijet je etička dužnost (87,9%). U prirodi se ne bi ništa promijenilo ako bi izumrle mnoge žive vrste (2,1%) ili čovjekova vrsta (14,8%).

Ključne riječi: *animalni egalitarizam, antropološka isključivost, etičnost prema živom svijetu, izumiranje vrsta, pravo vrsta na život*

1. UVODNO¹

Biološka evolucija na Zemlji, katkad nazvana „samoorganizacija prirode”, „autoevolucija” ili „učenje prirode, ima svoju logiku kretanja, ovisno o nama nepoznatim kozmičkim zakonima, utjecaju geoloških promjena na Zemlji ali i o utjecaju čovjeka (vrste homo sapiens) na prirodu a naročito u posljednjih nekoliko stoljeća u industrijskom

¹ Članak je napisan u sklopu projekta „Modernizacija i identitet hrvatskog društva. Sociokulturne integracije i razvoj” (130-1301180-0915).

dobu, kao i danas.² Od prirodnih biljnih i životinjskih vrsta čovjek je domesticiranjem, križanjem, strpljivim pa i mukotrpnim radom, uzgojio desetine kultiviranih vrsta za svoje potrebe preživljavanja. O kojim biljnim i životinjskim vrstama se radi ovisilo je o regionalnim specifičnostima. U tom procesu – od neolitskog do industrijskog doba – nastale su različite kulture i religije.³ Čovjek je, dakle, istodobno proizvodio (nove) poljoprivredne kulture i ljudske kulture. Tako su nastajala dva tipa kulturne raznolikosti u širem smislu: *biološka* raznolikost (koju je stvarao čovjek) koja se zasnivala na prirodnoj biološkoj raznolikosti i *kulturnoj* raznolikosti – raznolikost kultura, koja je ovisila o kulturnom nasljeđu (mitovi, legende) i objašnjavanju svijeta. Čovjekov život – ponajprije život agrarnih civilizacija i društava – sadržajno se ispunjavao istodobnim dvama paralelnim stvaranjima: *materijalnom* dimenzijom i *simboličkom* dimenzijom (Salas, 1992:319; Cifrić, 2003:184-258). Postupno je formirao uvjerenje da može kontrolirati okoliš u kojemu živi. Budući da čovjek živi u globalnom okolišu, danas se izražava kao aspiracija za potpunom kontrolom biotičkog (Clark, 1989; Schellnhuber, 1998) i kulturnog svijeta (Hamm i Smandych, 2005). To uvjerenje nije eksplicite masovno rašireno i prihvaćeno, ali je pitanje vremena kada će to možda biti. Razlika između kontrole neposrednog okoliša ili ograničenih sustava i one ranije je u tome što je ranija „kontrola” okoliša bila nužna, teritorijalno ograničena i povezana s različitim vjerovanjima o utjecaju natprirodnih sila, a bila je posebno sakralizirana i ritualizirana. Današnja intervencija nije toliko nužna, ali je masovna i komercijalizirana. Za svaki smišljeni akt u prirodi čovjek je ranije zazivao je pomoć božanstva, prinio žrtve (pa i molio za oprost životinju koju ubija za hranu. U industrijskom revolucijom započinje proces ugrožavanja biotičkih i ljudskih kultura koji za neke vrste završava nestankom – istrjebljenjem i potpunim uništenjem. Čovjekov kulturni stvaralački proces se nastavlja a s njim i entropijski procesi. Dakako danas u sasvim drugačijim okolnostima raspolaganja tehničkom moći intervencije u prirodno, a najveća opasnost je raspolaganje s biomoći, koja uređuje i tumači život iz njegove nutrine a život je postao objekt raspolaganja moći (Hardt i Negri,2000:33). Ali ne samo u prirodni svijet nego i u već kultivirani svijet, pa je čovjekovo djelovanje usmjereno na dva prostora: na kultiviranje *još-ne-kultiviranog* prirodnog svijeta i na kultiviranje *već-kultiviranog* kulturnog svijeta kojega nazivamo *antropobiotička ekumena*. Nepoznato je koliki je stvarni čovjekov tj. antropogeni utjecaj na promjenu globalnog okoliša (primjerice klimatske promjene) – iako se velik dio pripisuje čovjeku, ali je nesumnjivo da on danas najviše pridonosi izumiranju biljnih i životinjskih vrsta i promjeni okoliša.

Kulturna i biološka raznolikost postale su neodvojive teme povezane s „raznolikosti” kao aktualnoj vrijednosti ponovno „otkrivenoj” potkraj prošlog stoljeća, iako je raznolikost kao vrijednost čovjeku poznata od razdoblja početaka kultiviranja okoliša, tj. od vreme-

2 Primjerice, o nastanku na prostorima Bliskog istoka vidi u Cravetto (2007).

3 O odnosu čovjeka prema susvijetu (biljnim i životinjskim vrstama) temeljem istraživanja 2005. godine autor je pisao na stranicama ovog časopisa kao i u drugim tiskovinama iznoseći rezultate empirijskih istraživanja (Cifrić, 2007a, 2007b, 2007c, 2007d). U ovom članku se iznose rezultati istraživanja 2007. godine a neki se uspoređuju s ranijim rezultatima.

na u kojemu je postajao sve ovisniji o onome što sam proizvede. Različita godišnja doba i čudi prirode uvjetovali su da se orijentira na različite poljoprivredne kulture kako bi preživio. Danas je potpuno ovisan o vlastitom proizvodu. Unatoč spoznaji o ovisnosti od prirode, danas nastavlja istim putem.

Za preživljavanje mu je bio potreban mir sa susjedina (obiteljima, plemenima, narodima) iako je cijela povijest satkana od sukoba i ratova, a to potvrđuje i vrijeme prošlog i ovoga stoljeća. Bez obzira na formalna tumačenja uzroka tih sukoba, nedvojbeno je da su motivi ležali u gospodarskoj domeni, a uzroci u nejednakim perspektivama različitih svjetova. Ne samo prvotna pljačka stvorenih dobara ili korištenje radne snage, nego su i potencijalna prirodna dobra bila meta osvajačima i uzrok sukoba. Povijest ljudskog roda možemo označiti kao povijest sukoba „s drugim skupinama” i sukoba „s prirodom” i „za prirodna dobra”. Priroda je u drugoj polovini 20. stoljeća ne samo politizirana (Görg, 2002:112) kao i danas, nego je postala aktualno konfliktno polje: u *antropološkom* smislu između čovjeka i prirode i u *ekonomskom* pogledu između država oko prirodnih resursa (Flitner i sur., 1998; Scheffran i Vogt, 1998). Primjerice, sukobi u nerazvijenom svijetu oko nafte, minerala i droge (Renner, 2004:103). A ratovi za prirodne resurse imali su za posljedicu ubijanje milijuna ljudi i migracijske tijekove. Bez svjetskog mira među narodima teško je uopće pomisliti čovjekov „mir s prirodom” ili na učinkovitu zaštitu biološke raznolikosti i izumiranja vrsta, a kamoli na pravedan svjetski poredak.

Ugrožavanje okoliša i prirodnih uvjeta opstanka biljnih i životinjskih vrsta – biološke raznolikosti, prinudilo je moderno društvo da ih zaštititi. Okoliš je postao definitivno „politizirani okoliš” (Brand i Görg, 2002:38). Tako su nastali i međunarodni ugovori kojima se države obvezuju na primjenu mjera zaštite okoliša, posebice biološke raznolikosti, ali i kulturne raznolikosti. Sva ta hvale vrijedna nastojanja svjetske organizacije ne mogu nas lišiti dojma da je više riječ o „čišćenju savjesti” jer se na zbivaju bitni pomaci koji bi trebali biti ostvareni njihovim ciljevima. Problem biološke raznolikosti nije u njenom korištenju za ljudske potrebe, nego je u cilju i načinu na koji to radi kao i u činjenici da se to prirodno (jednako tako i kulturno) bogatstvo eksploatira za kratkoročnu dobit uglavnom u cilju stjecanja profita (Rifkin, 2005:310). Zaštitu vrsta od izumiranja možemo promatrati na dvije razine. Na *ekološkoj* (više praktičnoj) razini (neposredne mjere zaštite od ugrožavanja ili zaštite ugroženih vrsta) i na *kulturnoj* (više teoretskoj) razini. Tek kulturni obzor može nam otkriti smisao zaštite. Kao što moderno društvo (kulturna subekumena) oblikuje svoj odnos prema drugim predmodenim kulturama (kulturnim subekumenama) i nastoji ih zaštititi od propasti, jednako tako oblikuje i svoj odnos prema biotičkoj ekumeni koju također nastoji zaštititi od erozije. Smisao zaštite (bioetičke ekumene) biološke raznolikosti svaka kultura definirala je sama za sebe i svoj svijet. Danas je svijet umrežen, kompleksniji, pa se smisao zaštite ne može ograničavati na postojeće kulture, nego na čovječanstvo kao kulturu. Poželjno je da na svijetu ne bude jedna jedina kultura, nego različite kulture okupljene u jednoj kulturi – ljudskoj civilizaciji kao njihovoj zajednici.

Veoma je važno napomenuti da se u zaštiti živog svijeta ne radi o spašavanju samo pojedine vrste (nekoj ekosustava ili krajolika) nego o ukupnosti života na Zemlji, o cjelokupnom „svemirskom brodu” (K. Boulding). Ukoliko se nastave tendencije u re-

dukaciji biološke raznolikosti, koja je posljedica nove zajedničke i primamljive „religije” modernog čovječanstva čija je glavna zapovijed: *trošiti*, za tisuću godina takvog puta biosfera će vjerojatno biti uništena, živi svijet će se slomiti, a zemlja će postati nenastanjiva. Suprotstavljanje toj religiji postaje se *moderni heretik*. Taj heretik ne propovijeda opskurnost perspektive života ili siromaštvo, već shvaća da postoje neka objektivna ograničenja u potrošnji, koja nisu uvjetovana tehnološkom razinom, nego prirodnim uvjetima. Moderni heretik se ne ograničava na individualnu ili kolektivnu razinu potrošnje, nego kritizira društvo koji to propagira, prokazuje svijest rastrošnosti i sustav vrednota, ne libeći se posegnuti i za etikom i svjetskim etosom. Dok se moderni heretik u okolnostima razvijenih zapadnih društava (u kojima nastaje svijest o etici ograničavanja) doživljava kao borac za humani život čovjeka ali i njegova susvijeta, u tranzicijskim društvima on postaje čudna iznimka. Tranzicijska društva troše često bez logičnih kriterija, jedu i svoju ekonomsku supstancu a plaćaju s rasprodajom vrijednosti nasljeđa svih prethodnih generacija. Kao da je otkriven eldorado u kojemu je sve poklonjeno i na izbor.

Životinjske vrste, posebice neke, u ljudskoj povijesti imale su široko kulturno značenje. Glede toga, najčešće se govori o *ekološkoj*, *materijalnoj* (ekonomskoj), *religijskoj* i *spiritualnoj* vrijednosti (Visković, 1996). Bile su značajne naročito prilikom žrtvovanja (Burket, 2007). Često se spominju u mitovima i kršćanskoj mitologiji (Walter, 2006) kao i biblijskim tekstovima (Brnčić, 2007). Naročito su divlje životinje bile važne u sustavima vjerovanja. Imale su spiritualnu, simboličku i ceremonijalnu ulogu. Redford posebno ističe tu nekonsumtivnu vrijednost životinja koju naziva „nova ekološka vrijednost (*emergent ecological values*) (Redford i sur., 2007) i treba ju shvatiti kao kulturnu vrijednost. Kulturna vrijednost je u spoznaju da biološka raznolikost ima važnu ulogu u sposobnosti budućeg preživljavanja i napredovanja čovjeka kao vrste a gubitak tog bogatstva smanjivanje čovjekovih perspektiva. Opstanak čovjeka i kulture koju je stvorio ili će tek stvoriti, ne ovisi samo o njegovim sposobnostima i znanstveno-tehnološkom progresu, nego ovisi i o opstanku bogatog raznolikog biotičkog nasljeđa koje nije samo njemu na raspolaganju. Izumiranje vrste nije problem vrsta i sadašnjosti, nego čovjekov problem i pitanje budućnosti.

Dva aspekta čovjekove socijalne egzistencije – priroda i kultura – postaju sve više bliski jedan drugome i oba su sve više ugrožena. Biološka raznolikost zahvaćena je procesima antropogeno uvjetovane *biotičke entropije*, baš kao što je kulturna raznolikost zahvaćena procesom *kulturne entropije*. Glede znanstvenih i tehnoloških potencijala zbiva se proces biotičke kao i kulturne homogenizacije. Obje homogenizacije imaju neka načelno slična obilježja: (a) smanjuje se broj raznolikih (živih vrsta i ljudskih kultura), (b) stvaranje (pod)jednakih uvjeta za život različitih (biljaka i životinja) odnosno različitih društava (razvoj) i (c) sve veći broj životinjskih i biljnih vrsta kao i kultura koje žive na sličan način. Oba procesa se zbivaju u kontekstu širenja antropobiotičke ekumene i utjecali su na formiranje dva snažna pokreta. „Pokreti za očuvanje biološke i kulturne raznolikosti počinju djelovati rame uz rame po pitanju širokog kruga problema (...) Zbližavanje tih dvaju moćnih pokreta znači priznanje da su naši pradavni društveni korijeni usidreni u prirodni svijet. Ukoliko ta dva ključna pokreta budu sposobni pronaći zajednički cilj,

oblikovat će veliki dio političkog aktivizma u novom stoljeću” (Rifkin, 2005:232-233). O odnosu prema raznolikosti kultura kao vrijednosti s empirijskim podacima pisao je autor (Cifrić, 2007). U ovom članku se radi o prezentaciji rezultata iz istog istraživanja ali o odnosu prema opstanku živih vrsta. Svijest o vrijednosti raznolikog biotičkog svijeta kao prirodnog bogatstva i osnove života s jedne strane i vrijednosti raznolikosti kultura kao bogatstva ljudskog iskustva, važna je za današnje i buduće generacije, jer je to svijest o budućnosti. O tome ne postoji „nulto” istraživanje u odnosu na koje bismo mogli pratiti promjene u kasnijim istraživanjima. Istraživanje čije rezultate ovdje prezentiramo provedeno je 2007. tj. nakon dvije godine od prošlog istraživanja (2005.) na istoj populaciji, ali ne na istom uzorku.

2. METODOLOŠKA NAPOMENA

1. *Ciljevi rada.* U članku će se prikazati (1) rezultate istraživanja percepcije „prava vrsta na život” i „motiva čovjekova postupanja prema živom svijetu”; (2) struktura faktora (3) povezanost percepcije o pravima i motivima s obilježjima ispitanika i (4) mišljenje o promjeni u prirodi u slučaju izumiranja velikog broja vrsta.
2. *Istraživački problem.* Istraživanje je trebalo odgovoriti na tri pitanja. (1) kako ispitanici⁴ percipiraju pravo na život životinjskih vrsta u odnosu na čovjekovo pravo a (2) kako percipiraju motive čovjekova ponašanja prema biljkama i životinjama i (3) što misle o izumiranju vrsta.
3. *Hipoteze.* (H1) Velika većina ispitanika: (a) glede tvrdnji o pravima vrsta na život preferira jednakost prava vrsta na život, a (b) glede motiva čovjekovih postupaka preferira motiv „etičke dužnosti” i „emotivnosti” a znatno manji postotak „koristi” ili „situacije”.
(H2) Očekuje se da će faktorska analiza utvrditi latentne strukture koje će sadržavati ambivalentnost percepcije prava vrsta na život i motiva čovjekova djelovanja: s jedne strane odražavat će pozitivan odnos prema živom svijetu a s druge pozitivan odnos prema ulozi čovjeka. Hipoteza se temelji na dosadašnjim iskustvu u prethodnom istraživanju (2005. godine) kao i na spoznajama iz literature u kojima se problematiziraju dvije orijentacije u strukturi mišljenja: antropocentrizam i ekocentrizam.
(H3) Iako je studentske populacija relativno homogena, pretpostavili smo da na pojedinim tvrdnjama kao i faktorima postoje statistički značajne razlike među ispi-

⁴ Studentska populacija odabrana je iz dva praktična razloga. Prvo, projektu („Modernizacija i identitet hrvatskog društva. Sociokulturne integracije i razvoj” 130-1301180-0915) nisu od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa odobrena dovoljna sredstva za provođenje opsežnijeg empirijskog istraživanja pa je najjeftinije bilo istraživanje s besplatnim kolektivnim anketiranjem; drugo, pretpostavljamo da su mladi senzibilni o pitanju budućnosti raznolikih kultura kao na svoju vlastitu perspektivu te se na toj populaciji može provesti skromno istraživanje o ovoj aktualnoj i relevantnoj temi.

tanicima s obzirom na obilježja (spol, pripadnost fakultetu, samoprocjena religioznosti i samoprocjena političke orijentacije).

(H4) Velika većina ispitanika neće prihvatiti tezu da se u prirodi ne bi ništa promijenilo u slučaju izumiranja velikog broja vrsta ili ljudske vrste. S obzirom na pripadnost fakultetu ne očekuje se značajna razlika (homogenost studentske populacije), a s obzirom na spol (zbog senzibilnosti žena prema prirodi) očekuje se značajna razlika.

4. *Instrumenti*. Instrument je u upitniku sadržavao samo sedam čestica odnosio se na percepciju prava „živih vrsta na život” i „motiva čovjekova postupanja prema živom svijetu”. Svako od deset čestica pridružena je skala slaganja Likertova tipa od pet stupnjeva. Primijenjen je isti instrument kao i 2005. godine (Cifrić, 2007: 225 i 232), pa se rezultati u donekle mogu uspoređivati.

U upitniku su također postavljene i dvije zasebne tvrdnje o izumiranju biljnih i životinjskih vrsta te izumiranju ljudske vrste, kao i nekoliko pitanja o obilježjima ispitanika: spol, pripadnost fakultetu, religioznost, političke orijentacije.

5. *Uzorak*. Istraživanje je provedeno metodom kolektivne ankete na prigodnom uzorku (u travnju) 2007. godine na 189 ispitanika/ca treće i četvrte godine studija Akademije likovnih umjetnosti, Fakulteta strojarstva i brodogradnje te Filozofskog fakulteta.⁵ U uzorku je bilo 47,6% ženskih i 52,4% muških ispitanika. Akademija je bila zastupljena sa 38,0%, FSB sa 31,2% a Filozofski sa 32,8% ispitanika.

S obzirom na samooprocjenu političke orijentacije, u „ljevicu” se svrstalo 42,9%, u „centar” 30,2% a „desnicu” 16,9% ispitanika.

U samoprocjeni religioznosti ispitanici su se izjasnili: religiozan sam u skladu s crkvenim učenjem – 9,0%, religiozan sam na svoj način – 59,3%, nisam siguran jesam li ili nisam religiozan – 10,6%, nisam religiozan – 16,9% i protivnik sam vjere – 3,7%.⁶

6. *Statistička obrada*. Primijenjene su univarijatne statističke tehnike za računanje postotaka, bivarijatne (računanje korelacija – Pearson). Od multivarijatne statistike primijenjena je faktorska analiza pod komponentnim modelom uz GK kriterij redukcije dimenzionalnosti (za utvrđivanje faktora) i analiza varijance s obzirom na obilježja ispitanika.⁷

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati će se izložiti i komentirati u dva dijela. U prvom dijelu članka („Pravo vrsta na život i motivi čovjekovih postupaka prema susvijetu”), prvi odjeljak prikazuje distribucije osnovnih rezultata s nekim usporedbama, drugi odjeljak njihovu faktorsku strukturu a u trećem se analiziraju rezultati (varijabli i faktora) s obzirom na obilježja is-

5 Autor se zahvaljuje sveučilišnim nastavnicima i kolegama/icama dr. sc. Nikši Dubreti, dr. sc. Veri Turko-
vić i dr. sc. Jasminki Lažnjak za pomoć u anketiranju.

6 Preciznije podatke o uzorku vidi u članku: Cifrić (2007e).

7 Za unos podataka autor se zahvaljuje studentici sociologije Zrinki Čupić a za statističku obradu dr. sc. Krunoslavu Nikodemu. Podaci su obrađeni u programskom paketu SPSS 11.5 for Windows.

pitanika. U drugom dijelu članka („Izumiranje vrsta”) analiziraju se rezultati percepcije promjena u prirodi s obzirom moguće izumiranje biljnih i životinjskih vrsta uključujući i čovjeka kao vrste.

3.1. Pravo vrsta na život i motivi čovjekovih postupaka prema „susvijetu”

3.1.1. Pregled distribucija postotaka

Prve tri tvrdnje govore o pravu životinjskih vrsta na život, a posljednje četiri o motivima čovjekova postupanja prema susvijetu.

Što se tiče prava životinjskih vrsta na život, rezultati pokazuju da se najveći postotak ispitanika (75,6%) „slaže” (4+5) tj. prihvaća tvrdnju da životinjske vrste imaju jednako pravo na život kao i čovjek (t. 1), dok se njih 66,7% „ne slaže” (1+2), tj. odbacuje tvrdnju da čovjek ima veće pravo na život (t. 2).⁸

Tablica 1. Pravo vrsta na život i motivi čovjekova postupanja prema živom svijetu

Tvrdnje o pravu na život i motivima	Ne slaže se (1+2)	Ne slaže i slaže (3)	Slaže se (4+5)	M
1. Svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život kao i čovjek	7,9	16,4	75,6	4,15
2. Čovjek ima veće pravo na život od životinjskih vrsta	66,7	17,5	15,9	2,15
3. Svaka vrsta ima toliko prava koliko si izbori u odnosu na druge vrste	43,9	42,8	13,4	2,57
4. Čovjekova je etička dužnost voditi brigu o životu životinja i biljaka	2,6	9,5	87,9	4,35
5. Za život životinja i biljaka čovjek treba brinuti toliko koliko ima od njih koristi	75,7	15,9	8,5	2,02
6. Prema životu životinja i biljaka čovjek treba emotivno postupati	13,8	39,4	46,8	3,46
7. Prema životinjama i biljkama čovjek se treba odnositi ovisno o situaciji	44,4	36,0	19,6	2,61

Što se pak tiče motiva čovjekova postupanja prema živom svijetu dva su dominantna odgovora. Najveći postotak ispitanika (87,9%) prihvaća motive postupaka iz etičke dužnosti (t. 4), a također najveći postotak ispitanika (75,7%) ne prihvaća tvrdnju o koristi kao motivu čovjekova postupanja prema životu životinja i biljaka (t. 5).

⁸ U jednom ranijem empirijskom istraživanju (1997; N=685) na četirima različitim studijima: (Filozofski fakultet i Hrvatski studiji, Fakultet strojarstva i brodogradnje, Medicinski fakultet i Agronomski fakultet) ispitanici su se opredjeljivali za jednu od solucija o čovjekovu pravu u odnosu na pravo vrsta. Odgovori su sljedeći: „čovjek ima više prava od ostalih vrsta” – 9,5%, „čovjek ima jednaka pravo kao i ostale vrste” – 69,8% i „svaka vrsta ima toliko prava koliko izbori” – 20,7% (Cifrić, 1998).

Relativno visok postotak ispitanika (između 36,0% i 42,8%) nema formirano mišljenje o nekim tvrdnjama, pa je postotak onih koji su odgovorili da se „slažu i ne slažu” (3) vidljiv u tvrdnjama br. 3, 6 i 7.

Tablica 2. *Usporedni rezultati dvaju istraživanja*

Tvrdnje o pravu na život i motivima	Ne slaže se (1+2)	Ne slaže i slaže (3)	Slaže se (4+5)	Godina
1. Svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život kao i čovjek	24,8	17,1	56,1	2005
2. Čovjek ima veće pravo na život od životinjskih vrsta	7,9	16,4	75,6	2007
3. Svaka vrsta ima toliko prava koliko si izbori u odnosu na druge vrste	49,0	18,5	32,5	2005
4. Čovjekova je etička dužnost voditi brigu o životu životinja i biljaka	66,7	17,5	15,9	2007
5. Za život životinja i biljaka čovjek treba brinuti toliko koliko ima od njih koristi	53,9	25,6	20,6	2005
6. Prema životu životinja i biljaka čovjek treba emotivno postupati	43,9	42,8	13,4	2007
7. Prema životinjama i biljkama čovjek se treba odnositi ovisno o situaciji	3,6	8,9	87,2	2005

Usporedimo li distribucije frekvencija dvaju istraživanja (Tablica 2) tada se vide razlike samo na nekoliko varijabli.⁹ Povećan je postotak ispitanika od (49,0% na 66,7%) koji se „ne slažu” (1+2) sa tvrdnjom da čovjek ima veće pravo na život (t. 2) i od 34,5% na 44,4% za tvrdnju „prema životinjama i biljkama čovjek se treba odnositi ovisno o situaciji” (t. 7), a smanjio postotak ispitanika koji se slažu (4+5) na tvrdnjama (t. 1) da svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život kao i čovjek i sa 24,8% na 7,9% na tvrdnji (t. 3) da svaka vrsta ima toliko prava koliko si izbori od 53,9% na 43,9%.

Istodobno se povećao postotak ispitanika koji se slažu (4+5) da svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život kao i čovjek sa 56,1% na 75,6% (t. 1), a smanjio postotak ispitanika na tvrdnjama da čovjek ima veće pravo na život od ostalih vrsta od 32,5% na 15,9% (t. 2) i da se prema životinjama i biljkama čovjek treba odnositi ovisno o situaciji, sa 35,0% na 19,6% ispitanika (t. 7).

⁹ Istraživanje 2005. godine provedeno je također u Zagrebu na uzorku od 492 ispitanika/ce na pet fakulteta. Filozofski, Fakultet strojarstva i brodogradnje, Katolički bogoslovni. Prirodoslovno-matematički i Medicinski fakultet (Cifrić, 2007:17). Budući da su različiti uzorci, usporedbe rezultata mogu poslužiti samo kao orijentacija.

Usporedba rezultata pokazuje da se mišljenja u 2007. godini u odnosu na 2005. godinu nisu promijenila o tri tvrdnje, koje se odnose na motive čovjekova postupanja. To su: etička dužnost (t. 4), korist (t. 5) i emotivnost (t. 6).

3.1.2. Faktorska struktura

Tablica 3. *Struktura faktora (varimax)*

Tvrdnje	Briga za živi svijet	Čovjekovo pravo veće
Za život životinja i biljaka čovjek se treba toliko brinuti koliko ima od njih koristi (5)	-.735	
Čovjekova je etička dužnost voditi brigu o životu životinja i biljaka (4)	.714	
Prema životinjama i biljkama čovjek se treba odnositi ovisno o situaciji (7)	-.636	
Prema životu životinja i biljaka čovjek treba emotivno postupati (6)	.512	
Čovjek ima veće pravo na život od životinjskih vrsta (2)		.900
Svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život kao i čovjek (1)		-.848

Ekstrahirani faktori tumače 59,30% varijance

Faktorska analiza utvrdila je dva faktora s kojima su tvrdnje visoko korelirane. U prvom faktoru su tvrdnje koje govore da čovjek ne treba brinuti o životinjama i biljkama iz motiva koristi niti ovisno o situaciji, nego etično i emotivno postupati. Prema sadržaju tvrdnji prvi faktor smo nazvali „Briga za živi svijet” (F1). U drugom faktoru su samo dvije tvrdnje koje govore da svaka životinjska vrsta nema jednako pravo na život kao i čovjek, nego da čovjek ima veće pravo na život. Nazvali smo ga „Čovjekovo pravo veće” (F2).

Korelacija između tih dvaju faktora je negativna (-.344), što znači da se međusobno isključuju.

Tablica 4. *Faktorske korelacije (oblimin)*

Faktori	Briga za živi svijet	Čovjekovo pravo veće
Briga za živi svijet	1.000	-.344
Čovjekovo pravo veće	-.344	1.000

$p < 0,01$

3.1.3. Pravo vrsta na život i motivi čovjekova postupanja prema živom svijetu

3.1.3.1. Razlike na varijablama s obzirom na obilježja ispitanika (analiza varijance)

Tvrdnje o pravu vrsta na život i motivima čovjekova postupanja analizirali smo s obzirom na obilježja ispitanika: spol, pripadnost fakultetu, religioznost i politička orijentacija. Pritom se pokazalo da samo na nekim tvrdnjama postoje statistički značajne razlike po obilježjima.

3.1.3.1.1. Razlike s obzirom na spol

Na tri tvrdnje: „Svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život kao i čovjek” (t. 1), „Svaka vrsta ima toliko prava koliko si sama izbori u odnosu na druge vrste” (t. 3) i „prema biljkama i životinjama čovjek se treba odnositi ovisno o situaciji” (t. 7) nisu utvrđene statistički značajne razlike s obzirom na spol ispitanika. (Pretpostavlja se podjednaka spolna distribucija).

Analiza varijance utvrdila je na četiri tvrdnje postojanje statistički značajne razlike između studenata i studentica. Studentice značajnije prihvaćaju motive etičke dužnosti (t. 4) i emotivnosti (t. 6), a studenti veće čovjekovo pravo na život od životinjskih vrsta (t. 2) i brigu za živi svijet motiviranu nekom koristi (t. 5).

Možda bi bilo pretenciozno ove rezultate objašnjavati, kako se često čini, stereotipnim feminističkim pristupom o bitno različitim svjetonazorima o prirodi. Pa ipak, ovdje su se bar indikativno pokazala dva različita, čak suprotna stajališta između muških i ženskih ispitanika. Studentice su značajno senzibilnije na postupke prema živom svijetu od muških koji značajno više vode brigu o čovjekovom pravu i motivu koristi.

Tablica 5. Značajnost razlika na tvrdnjama s obzirom na spol

Tvrdnje	Spol	M	Značajnost	Kontrast
Čovjek ima veće pravo od životinjskih vrsta (2)	M Ž	2,40 1,92	F=7,750 p<0,01	M>Ž
Čovjekova je etička dužnost voditi brigu o životinjama i biljkama (4)	M Ž	4,20 4,48	F=6,435 p<0,02	M<Ž
Za životinja i biljke čovjek se treba toliko brinuti koliko ima od njih koristi (5)	M Ž	2,22 1,84	F=7,177 p<0,01	M>Ž
Prema životu životinja i biljaka čovjek treba emotivno postupati (6)	M Ž	3,26 3,65	F=8,220 p<0,01	M<Ž

3.1.3.1.2. Razlike s obzirom na pripadnost fakultetu

Pripadnost fakultetu kao obilježje pokazalo se značajnim samo na dvije tvrdnje (Tablica 6). Tvrđnji broj 3 relativno su najviše skloni ispitanici sa strojarstva (2,78) a najmanje s Filozofskog fakulteta. Najveća značajna razlika utvrđena je između skupine polaznika Filozofskog i Strojarškog fakulteta. Studenti/ce strojarstva su značajno više skloni

prihvatiti tvrdnju da pravo na život ovisi o sposobnosti svake vrste da si ga osigura, tj. izbori. Tvrdnji broj 6 relativno su najviše skloni polaznici Akademije (3,69) a najmanje polaznici sa Strojarsva. Najveće razlike utvrđene su između skupine polaznika Strojarskog fakulteta i ostale dvije institucije. Polaznici Strojarsva značajno su manje skloni prihvatiti da čovjek prema biljnom i životinjskom susvijetu treba emotivno postupati. Kao objašnjenje za ove razlike skupina moglo bi se reći da su vjerojatno u pitanju razlike u samoj kurikularnoj orijentaciji studija.

Tablica 6. Značajne razlike s obzirom na pripadnost fakultetu

Tvrdnje	Fakultet	M	Značajnost	Kontrast
Svaka vrsta ima toliko prava koliko si izbori u odnosu na druge vrste (3)	Filozofski Akademija Strojarsvo	2,31 2,64 2,78	F=3,507 p<0,04	Filoz.<Stroj.
Prema životu životinja i biljaka čovjek treba emotivno postupati (6)	Filozofski Akademija Strojarsvo	3,56 3,69 3,10	F=6,974 p<0,02	Stroj.<Filoz; Akademija

3.1.3.1.3. Razlike s obzirom na religioznost

S obzirom na religioznost ispitanika, značajna razlika utvrđena je samo na jednoj tvrdnji: „Čovjekova je etička dužnost voditi brigu o životu životinja i biljaka”. Ovoj tvrdnji najviše su skloni „nereligiozni” ispitanici, zatim „religiozni na svoj način” a najmanje „protivnici vjere”. Najveća razlika utvrđena je između skupine „protivnici vjere” s jedne strane i skupine „religiozni na svoj način” i „nereligiozni”, s druge strane. „Protivnici vjere” manje su skloni ovoj tvrdnji.

Tablica 7. „Čovjekova je etička dužnost voditi brigu o životu životinja i biljaka”

Religioznost	M	Značajnost	Kontrast
Religiozan sam u skladu s crkvenim učenjem	4,29	F=3,90 p<0,01	Protivnici vjere <Religiozni na svoj način; Nereligiozni
Religiozan sam na svoj način	4,44		
Nisam siguran jesam li ili nisam religiozan	4,05		
Nisam religiozan	4,47		
Protivnik sam vjere	3,43		

3.1.3.1.4. Razlike s obzirom na političku orijentaciju

Analiza varijance utvrdila je statistički značajne razlike na samo dvije varijable: „Čovjek ima veće pravo na život od životinjskih vrsta” (t. 2) i „Svaka vrsta ima toliko prava koliko si izbori u odnosu na druge vrste” (t. 3). Čovjekovu većem pravu na život najviše su skloni ispitanici „desne” političke orijentacije. Ta skupina se značajno razlikuje od ostale dvije skupine.

Tablica 8. Značajne razlike na varijablama s obzirom na političku orijentaciju

Tvrđnje	Orijentacija	M	Značajnost	Kontrast
Čovjek ima veće pravo na život od životinjskih vrsta (2)	Lijevo Centar Desno	1,78 2,22 3,00	F=7,036 p<0,01	Desno> Centar; Lijevo
Svaka vrsta ima toliko prava koliko si izbori u odnosu na druge vrste (3)	Lijevo Centar Desno	2,22 2,70 2,72	F=4,236 p<0,02	Centar> Lijevo

Drugu tvrdnju također najviše prihvaćaju ispitanici „desne” političke orijentacije, ali su najveće značajne razlike utvrđene između skupine ispitanika politički orijentiranih na „centar” i skupine politički lijevo orijentiranih.

3.1.4. Razlike na faktorima s obzirom na obilježja ispitanika (analiza varijance)

Analiza varijance utvrdila je postojanje značajnih razlika na faktorima s obzirom na obilježja ispitanika. Razlike su utvrđene na obilježjima spol, religioznost i političke orijentacije. Nisu utvrđene s obzirom na obilježje pripadnost fakultetu

3.1.4.1. Razlike s obzirom na političku orijentaciju

Faktoru „Briga za živi svijet” skloniji su ženski ispitanici, a faktoru „Čovjekovo veće pravo” muški ispitanici. I ovdje kao i na varijablama (Tablica 5) došla je do izražaja spolna senzibilnost: muška antropocentričnost i ženska ekocentričnost.

Tablica 9. Značajne razlike na faktorima s obzirom na spol

Faktori	Spol	M	Značajnost	Kontrast
Briga za živi svijet	M	-.2,068	F=7,484 p<0,02	M<Ž
	Ž	.1859		
Čovjekovo pravo veće	M	.1546	F=4,108 p<0,05	M>Ž
	Ž	-.1390		

3.1.4.2. Razlike s obzirom na religioznost

Analizom varijance utvrđena je razlika samo na jednom faktoru „Briga za živi svijet”. Relativno najviše su mu skloni „nereligiozni” ispitanici, a najmanje „nesigurni”. Značajna razlika utvrđena je između skupine „religioznih na svoj način” i „protivnika vjere”. „Religiozni na svoj način” značajno su više skloni prihvatiti ovaj faktor nego „protivnici vjere”.

Tablica 10. Značajne razlike na faktoru s obzirom na religioznost

Faktor	Religioznost	M	Značajnost	Kontrast
Briga za živi svijet	Religiozan u skladu s crkvenim učenjem	-.1171	F=2,815 p<0,03	Religiozan na svoj način > Protivnik vjere
	Religiozan sam na svoj način	.1167		
	Nisam siguran jesam li ili nisam religiozan	-.1886		
	Nisam religiozan	.0248		
	Protivnik sam vjere	-.1096		

3.1.4.3. Korelacija faktora s političkim orijentacijama

Zanimalo nas je kakav je odnos između faktora i političkih orijentacija. Korelacijom političkih orijentacija („desno”, „centar”, „lijevo”) i dvaju faktora pokazala se značajnom povezanost između „desne” političke orijentacije i faktora „Čovjekovo veće pravo” (.233) a „lijeve” sa faktorom „Briga za živi svijet” (.062). „Desna” politička orijentacija pokazala se također značajna u prihvaćanju tvrdnje da čovjek ima veće pravo od životinjskih vrsta u odnosu na političke orijentacije „centar” i „lijevo” (Tablica 8), pa se ovdje, kao i u ranijem istraživanju (Cifrić, 2007:246) potvrdilo saznanje da je „desna” politička orijentacija više sklona antropocentričnosti od ostale dvije.

Tablica 11. *Korelacije (Pearsonov koeficijent) faktora s političkim orijentacijama*

Faktori	Briga za živi svijet	Čovjekovo pravo veće
Politička orijentacija	-.062	.233

$p < 0,01$

3.2. Izumiranje vrsta

U sklopu istraživanja o „pravu vrsta na život” i „motivima čovjekova djelovanja prema susvijetu”, zanimala nas je općenita percepcija o promjeni u prirodi u slučaju velikih kataklizmičkih situacija. Pitanje je postavljeno u obliku tvrdnje s dvije varijante: „U prirodi se ne bi ništa promijenilo (a) ako bi izumrle mnoge biljne i životinjske vrste, odnosno (b) ako bi izumrla ljudska vrsta”. Ispitanici su za svaku soluciju zasebno odgovarali sa jednom od tri mogućnosti: „ne slažem se”, „nisam siguran” ili „slažem se”. Dakako na tako općenitu tvrdnju dobili smo odgovore koji indiciraju trenutnu situaciju razmišljanja ispitanika. Što znači da se „u prirodi ne bi ništa promijenilo” ako bi izumrle mnoge biljne i životinjske vrste pa i sama ljudska vrsta?

Ova se hipoteza temelji na shvaćanju prirode na planeti Zemlji kao cjelovitog autonomnog i zatvorenog sustava života. Dobila je naziv „svemirski brod”. Za opstanak života u prirodi ima sve potrebno na Zemlji a iz svemira prima jedino sunčevu energiju potrebnu za njezinu autoevoluciju koja se zbiva već preko 3,5 milijardi godina. U tom pogledu priroda je sebi samodovoljna. U njoj su se razvile brojne vrste živih bića kao a zbivala se i evolucija čovjekove vrste, što znači da sama regulira odnos između života i smrti.

Tijekom geoloških razdoblja i biološke evolucije živih bića, priroda kao cjelina mijenjala se različitim tempom – uglavnom skokovito. U nekim razdobljima bilo je velikih promjena i izumiranja (extinction) mnogih vrsta, a u drugim razdobljima nastajale su nove vrste i mijenjale se već postojeće. Postojala su razdoblja intenzivnog razvoja života kao i razdoblja intenzivnog destruiranja života. „Priroda ne počiva samo na životu nego na ravnoteži između života i smrti i tko ne priznaje smrt kao uvjet života nikada neće moći prihvatiti prirodu” (Drewermann, 1981:112).

Poznato je da je bilo pet velikih izumiranja vrsta (Leakey i Lewin, 1995) u kojima je nestajalo i do 95% vrsta stradale su sve životinje teže od 35 kg (Flannery, 2007:68). Prije

245 mil. godina izumrlo je oko 90% vrsta. Događaj se naziva „*permotrijasko izumiranje*” jer se zbilo u razdoblju perm (u paleozoiku) i trijas (u mezozoiku) pa se naziva „*permotrijasko*” izumiranje (Flannery, 2007:223). Posljednje veliko izumiranje zbilo se prije 65 mil. godina između krede i tercijara. Ta izumiranja su prouzročena velikim promjenama geološke strukture zemlje ili planetarnim utjecajem asteroida, a ne djelovanjem neke od živih vrsta na prirodu (okoliš).

Nakon svakog ciklusa promjena priroda je nastavila svoj život, obnavljala se i producirala nove vrste i podvrste sve dok nije nastupila era homo sapiensa koji se prilagođavao prirodi mijenjajući prirodu za sebe i svoje potrebe. Jedino je uz ljudsku vrstu povezana svjesna proizvodnja prirode (Immler, 1990:91-96). S neolitskom revolucijom započinje „*fantastična suradnja*” čovjeka i prirode na kojoj su procvale mnoge ljudske civilizacije. Ta „*kulturna eksplozija*” završava s industrijskom revolucijom koja započinje proces „*kulturne implozije*” – standardiziranja tehničkih struktura i homogeniziranja heterogenih kultura predvođeno zapadnom civilizacijom. S industrijskom revolucijom i intenziviranjem poljoprivrede također nastaje proces kojeg nazivamo „*biotička implozija*” – širenje monokultura u poljoprivredi i hibridnih vrsta. U procesu „*biotičke implozije*” zbog čovjekova djelovanja započinje tendencijsko smanjivanje broja vrsta – kako divljih tako i već kultiviranih: divljih zbog ugrožavanja prirodnog okoliša, a kultiviranih zbog promjene u načinu proizvodnje i čovjekova života. Oba aspekta povezana su s utjecajem kulture. U razdoblju nove ere, naročito u novom vijeku, utvrđeno je izumiranje vrsta koje se, dakle, povezuje s čovjekovim djelovanjem. Danas je manji strah od geoloških lomova na koje čovjek inače ne može utjecati, a veći strah od ekoloških posljedica čovjekova djelovanja. Izračunato je da je između 1600. i 1900. godine svake četiri godine izumrla po jedna životinjska vrsta, a 70-ih godina prošlog stoljeća oko 1000 vrsta godišnje. Smatra se da je danas oko 25 tisuća vrsta biljaka i ptica i preko 700 vrsta životinja na granici izumiranja (istrjebljenja). Naročito su pogođene vrste u tropskim šumama u kojima obitava najveći broj vrsta a svaki dan se eliminira oko 50 vrsta biljaka i životinja (Pon-ting, 1991:193). Ako se tako nastavi tada izgleda da perspektive živih vrsta nisu sjajne. Između 1900-te i 2000-te godine nestalo je preko 50 tisuća vrsta (Ziegler, 2003:113). U izvještaju IUCAN za 2007 godinu, na čijoj je „*crvenoj listi*” 41.415 ugroženih vrsta, za 16.306 vrsta prijete nestanak (extinction). U 1996./1998. bilo je 10.533 vrste. Izumiranje prijete jednoj od tri vrste vodozemaca, jednoj od četiri vrste sisavaca, jednoj od pet vrsta majmuna, jednoj od osam vrsta ptica itd. Nestanak prijete za 23% kralježnjaka, 51% beskralježnjaka, 70% biljnih vrsta (IUCN, 2007). Ovi podaci ukazuju da u svijetu nisu poduzete dovoljno učinkovite mjere zaštite biološke raznolikosti.

U Hrvatskoj je ugroženo 8 (od 89) vrsta sisavaca, 76 (od 231) vrsta ptica, 4 (od 38) vrsta gmazova, 4 (od 20) vrsta vodozemaca, 66 (od 150) vrsta slatkovodnih riba, 26 (od 407) vrsta morskih riba, 233 (od 5.347) vrsta vaskularne flore, 11 (od 187) vrsta danjih leptira i 251 (od 2.300) vrsta gljiva. Kao glavni razlozi ugroženosti životinja i biljaka u Hrvatskoj navode se: promjene staništa (uništavanje i cijepanje staništa), prekomjerno iskorištavanje (lov, krivolov, sječa, sakupljanje, uznemiravanje...), zagađenje okoliša i unošenje stranih (alohtonih) vrsta (Kuçar Dragičević i Šučur, 2007:175 i 176).

Postmoderno doba, doba je modernog čovjeka kao vrste, „paradigme napretka”, ali i „paradigme ugrožavanja” okoliša (Cifrić, 2002:99-102) Čovjekovim djelovanjem pogoršani su uvjeti života živih vrsta u prirodi. Za njih je sve manje životnog prostora. Industrijsko doba proširilo je naseljeni ljudski teritorij gotovo na čitav Planet. Divljina i prirodni okoliš pretvaran je i pretvara se u kulturni krajolik. S tehničkim progresom nastale su i ekološke posljedice a s njima i socijalne posljedice za čovjeka što zajedno nazivamo socijalnoekološka kriza, koja svjedoči o novom „društvenom prirodnom odnosu” (Görg, 1999), tj. promijenjenoj slici odnosa čovjeka prema prirodi u posljednjih par stotina godina, a u praktičnom pogledu poglavito od sredine 19. stoljeća. Možda je vrijeme da se ponovno promijeni odnos čovjeka prema prirodi s novom paradigmom zajedničkog napretka čovjeka i prirode.

Ako bi izumrle mnoge životinjske i biljne vrste, stanje u pojedinim dijelovima Zemljina ekosustava bi se promijenilo. Narušila bi se dugo uspostavljena ravnoteža života, a posljedice bi trpio i čovjek, kao što ih već danas trpi. Sječa šuma (naročito prašuma), klimatske promjene, smanjenje broja vrsta (redukcija biološke raznolikosti) itd. utječu na ograničavanje prirodnih potencijala za život prirode a time čovjekov život. Današnji čovjekov odgovor na stanje prirode (okoliša) i izumiranje živih vrsta je optimističan: može zaštititi mnoge vrste od izumiranja (ali ne može zaustaviti tendenciju planetarnog naseljavanja čovjeka); može „proizvesti” nove, produktivne vrste biljaka i životinja (ali ne može se zaštititi od masovne planetarne gladi); može stvoriti novi biološki poredak (ali ne može jamčiti njegov opstanak); može... itd. Ako bi dakle nestale brojne vrste, slično permotrijaskom izumiranju, to bi utjecalo na život prirode kao cjeline. Tijekom milenija vjerojatno bi, kao i dosada, nastale nove vrste. U prirodi bi se poremetili ili nestali brojni ekosustavi i bilo bi potrebno dugo vrijeme da se oporave, ovisno o njihovu „sistemskom vremenu”, naime o vremenu i sposobnosti („elasticitetu sustava”) koje je potrebno svakom sustavu da se obnovi (Reheis, 1996). Priroda kao cjelina također bi bila „potresena”, ali kao izvor života ne i uništena. Život prirode na Zemlji ne može niti jedno zemaljsko biće trajno uništiti, ali ga može ugroziti kao što mu to prijete čovjekova vrsta.

Izumiranjem biljnih i životinjskih vrsta višestruko bi se odrazilo na čovjekovu kulturu. Ne mislimo samo na kulturu modernih društava, nego i na preostale predmoderne a naročito „primitivne kulture”. Pojedine vrste, naročito životinjske, imaju religijsko, odnosno spiritualno značenje koje tvori bitan element smisla kolektivnog opstanka i identiteta tih društava. Pitanje je kako bi protumačili nestanak, ulogu totema i općenito smisao života nakon takve prirodne kataklizme. Ona se vjerojatno ne bi dogodila u jednom trenutku (možda na nekom ograničenom lokalnom području) nego u dužem razdoblju, što bi otežavalo njihov život, stvaralo dezorijentaciju i postupno „umiranje”. Za neka takva društva to predstavljalo gore od onoga što je rušenje hrama značilo za Židovski narod. Za Židove su babilonsko sužanjstvo (587. godine prije Krista) i mnogo kasnije rušenje hrama (70-te godine poslije Krista) bili gubitak svetog prostora, ali ne i svetinja: nije razoren ni nestao njihov Bog. U eksteritorijalnosti su održali svoj identitet održavanjem sabbata, zapovijedi o čistoći i obrezivanja. Za „primitivna društva” to bi

značilo baš suprotno: nestanak svetinja, bogova. Ali čovjek kao simbolično biće izmislio bi razlog i opravdanje te pronašao nove toteme. Društva bi se vjerojatno ponovno organizirala i stvorila nove simbole vlastitog identiteta i pravila regulacije života.

Ako bi čovjek kao vrsta (*homo sapiens*) kojim slučajem izumro, vjerojatno je da bi se prirodni biljni pokrov (a s njim i životinjske vrste) proširio na kultivirana područja i kao Zemljin globalni ekosustav ponovno nastavio svoju prirodnu evoluciju. Nekada veličanstvena naselja, otkrivena u 20. stoljeću kao dijelovi velikih civilizacija, potvrdila su da je nestankom ljudi iz tih izgrađenih prostora, prašuma pokrila sve što je čovjek nekoć izgradio i kultivirao. Priroda je na ta mjesta ponovno vratila „divljinu”. Nestanak čovjeka, gubitak ljudske vrste u prirodi, mogao bi i „pozitivno” djelovati na revitaliziranje cjelokupne prirode i njezinih oblika života. Poglavitito ako bi nestao razorni utjecaj na prirodu uzrokovan dominacijom jednog tipa kulture (kulturne subekumene). Priroda bi se itekako promijenila u odnosu na današnje stanje: nestala bi kultivirana priroda kakvu danas poznajemo a iz nje bi vjerojatno nastale nove vrste i podvrste. Dakako, posljedica bi bila najprije možda sebi (prirodi) na „štetu” jer čovjek i njegova kultura proizvod su prirode, njezin „razumski sloj” A potom možda sebi u prilog jer bi nastavila svoj, na Zemlji nezaustavljiv, evolucijski tijek. Priroda može bez čovjeka a čovjek ne može bez prirode.

U istraživanju većina ispitanika ne prihvaća (91,9%) tezu da se u prirodi ne bi ništa promijenilo ako bi izumrle mnoge biljne i životinjske vrste. Tek mali postotak ispitanika nije siguran (6,3%) ili se slaže (2,1%) s tom tezom. Neovisno o upozorenjima znanstvenika i medija u svijetu da se smanjuje biološka raznolikost, ispitanici su vjerojatno svjesni takvih posljedica. Naravno, teško da si itko može stvarno predočiti takvu kataklizmičku situaciju i njezine posljedice, osim virtualnom simulacijom.

Tablica 12. *Izumiranje vrsta i promjene u prirodi*

U prirodi se ne bi ništa promijenilo, ako bi:	Ne slažem se	Nisam siguran	Slažem se	Godina*
izumrle mnoge biljne i životinjske vrste	91,9	6,3	2,1	2007
	90,8	5,5	3,6	2005
izumrla ljudska vrsta	65,6	19,6	14,8	2007
	76,2	10,0	13,8	2005

* Istraživanje u 2005. godini provedeno je na 492 ispitanika na istom sveučilištu

Nešto je drugačija situacija ako bi izumrla ljudska vrsta. Čovjek je samo jedna od vrsta pa njegov nestanak ne bi ugrozio prirodu kao cjelinu i njezinu autoevoluciju. Naravno, sam nestanak ljudske vrste, u evolucijskom pogledu može se shvatiti kao „smetnje” u evoluciji, pa i kao ugrožavanje tijeka evolucije. Priroda je u ljudskoj vrsti postigla dosada vrhunac evolucije. Stvorila je „noosferu” (de Chadrin, 1979, 1981) – razumski sloj u kojemu je čovjek najviši stupanj koji reprezentira njezina evolucijska postignuća (ali vjerojatno ne i konačne, nama nepoznate, mogućnosti). Danas čovjeku nije poznato kakve su one i kolike su.

Znatno manji postotak ispitanika (od prethodne solucije) ne prihvaća (65,6%) tezu da se u prirodi ne bi ništa promijenilo ako bi izumrla ljudska vrsta. Doduše, u pitanju (ni u istraživanju) nije specificirano u kojem smislu se ne bi promijenilo. Neki vjerojatno smatraju da bi prirodi u cjelini „olakšalo” ako bi čovjek na takav način prestao s ugrožavanjem.

Usporedimo li rezultate dvaju istraživanja (2005. i 2007. godine), unatoč različitim uzorcima, tada se orijentaciono vidi u načelu gotovo nepromijenjen odnos ispitanika prema očekivanju promjena u prirodi u slučaju izumiranja biljnih i životinjskih vrsta. Primjetna je promjena postotka odgovora ispitanika u slučaju izumiranja ljudske vrste: smanjen postotak onih koji ne prihvaćaju tezu o nepromijenjenosti u prirodu od 76,2% (2005. godine) na 65,6% (2007.godini). Istodobno se za oko 10% povećao postotak onih koji „nisu sigurni” u odgovor upravo za iznos postotka u prethodnom odgovoru. S obzirom na pohađanje fakulteta nema većih razlika u odgovorima ispitanika (Tablica 2). Rezultati gotovo vjerno odražavaju ukupno opredjeljenje ispitanika navedeno u Tablici 1.

Tablica 13. *Mišljenja o izumiranju vrsta s obzirom na fakultet*

U prirodi se ne bi ništa promijenilo, ako bi:	Fakultet	Ne slažem se	Nisam siguran	Slažem se
izumrle mnoge biljne i životinjske vrste	Filozofski	91,9	6,5	1,6
	Akademija	91,2	4,4	4,4
	Strojarstvo	91,5	8,5	–
izumrla ljudska vrsta	Filozofski	66,1	19,4	14,5
	Akademija	69,1	16,2	14,7
	Strojarstvo	61,0	23,7	15,3

Analizom varijance utvrđene su statistički značajne razlike s obzirom na spol ispitanika (Tablica 3). Studenti su značajno više od studentica skloni tezi o nepromijenjenosti u prirodi u slučaju obje solucije: izumiranja brojnih vrsta i izumiranja ljudska vrste. Žene su senzibilnije na prirodu i naravno da veće promjene u živom svijetu percipiraju kao promjene u prirodi.

Tablica 14. *Mišljenje o izumiranju vrsta s obzirom na spol (analiza varijance)*

U prirodi se ne bi ništa promijenilo, ako bi:	Spol	M	Značajnost	Kontrast
izumrle mnoge biljne i životinjske vrste	M	1,17	F=4,712 P<0,04	M>Ž
	Ž	1,05		
izumrla ljudska vrsta	M	1,71	F=16,229 P<0,01	M>Ž
	Ž	1,29		

Konačno, zanimala nas je povezanost između dobivenih faktora („Briga za živi svijet” i „Čovjekovo pravo veće”) na instrumentu „Pravo na život i motivi čovjekova postupanja prema susvijetu”. Korelacije su u pravilu male, osim u jednom slučaju nešto većeg koeficijenta. Naime, ispitanici skloni faktoru „Briga za živi svijet”, tj. oni koji ne prihvaćaju tvrdnje da čovjek ne treba brinuti o susvijetu toliko koliko od njega ima koristi (t. 5) niti ovisno o situaciji (t. 7), a prihvaćaju da je čovjekova etička dužnost voditi o brigu o biljkama i životinjama (t. 4) i da treba više emotivno postupati (t. 6), istodobno nisu su skloni prihvatiti tvrdnju da se u prirodi ne bi ništa promijenilo ako bi izumrle mnoge biljne i životinjske vrste (-.325). Oni zapravo smatraju da bi se u prirodi mnogo toga izmijenilo. Sličan je odnos i prema drugoj soluciji o izumiranju ljudske vrste, ali s nešto nižim koeficijentom korelacije (-.192).

Tablica 15. *Korelacija faktora s tvrdnjama o izumiranju vrsta*

U prirodi se ne bi ništa promijenilo, ako bi:	Briga za živi svijet (F1)	Čovjekovo pravo veće (F2)
izumrle mnoge biljne i životinjske vrste	-.325**	.175*
izumrla ljudska vrsta	-.192**	-.068*

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Ispitanici skloni faktoru „Čovjekovo pravo veće”, tj. koji ne prihvaćaju da svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život kao čovjek (t. 1), značajno su više skloni prihvatiti tvrdnju „da se u prirodi ne bi ništa promijenilo, ako bi izumrle mnoge biljne i životinjske vrste” (.175), nego tvrdnju o izumiranju ljudske vrste. To je donekle logično, kao i u prethodnom slučaju, jer antropocentrični odnos prema susvijetu pomalo zaboravlja da je to živi organski sustav koji se može značajno promijeniti ako nastanu u njemu velike promjene.

4. ZAKLJUČAK

1. Istraživanje je pokazalo (Tablica 1) da najveći postotak ispitanika (75,6%) slaže s tvrdnjom (t. 1) da svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život kao i čovjek, odnosno da se 66,7% ispitanika ne slaže s tvrdnjom (t. 2) da čovjek ima veće pravo na život od životinjskih vrsta. Jednako tako 87,9% ispitanika slaže se s tvrdnjom (t. 4) da je čovjekova etička dužnost voditi brigu o životu životinja i biljaka i ne prihvaća tvrdnju (t. 5) da motiv čovjekove brige bude korist koju od njih ima. Najveće dvojbe ispitanika (između 36,0% i 42,8%) pokazale su se na tri tvrdnje (t. 3, t. 6 i t. 7) koje se odnose na „izboreno pravo na život (t. 3), a u motivima postupanja na emotivnost (t. 6) i ovisnost o „situaciji” (t. 7).

Rezultati ukazuju da u svijesti ispitanika postoje elementi *egalitarizma* u pravu na život, a *etičnosti* u motivima postupanja prema susvijetu i odbacivanje koristi. Iako

ne zastupamo animalni egalitarizam, rezultati su na ovoj razini indicirali biološku i moralnu *senzibilnost* mladih prema čovjekovu susvijetu. To shvaćamo kao stupanj osviještenosti u odnosu na arogantni antropocentrizam i materijalizam i kao pozitivan znak na putu u „ekološko prosvjećivanje”.

2. Usporedbom rezultata istraživanja sa rezultatima istraživanja 2005. godine utvrđeno je sljedeće: Glede *prava vrsta na život* (tvrdnje 1 – 3) u 2007. godini u odnosu na 2005. godinu povećao se postotak ispitanika koji se slažu (4+5) da svaka životinjska vrsta ima jednako pravo na život (od 56,1% na 75,6%) ali se povećao i postotak onih koji se ne slažu (1+2) da čovjek ima veće pravo na život (od 49,0% na 66,7%). Povećao se i postotak „nesigurnih” za tvrdnju da svaka vrsta ima toliko prava koliko si izборi (od 25,6% na 42,8%). Iz ovih rezultata (Tablica 1a) može se izreći samo indicija o senzibilnosti mladih prema opstanku životinjskih vrsta a ne čvrst zaključak. Glede *motiva* čovjekova postupanja (tvrdnje 4 – 7), u 2007. godini smanjen je postotak ispitanika (od 35,0% na 19,6%) koji se „slažu” (4+5) da se čovjek prema životinjama i biljkama treba odnositi ovisno o situaciji.
Unatoč utvrđenim promjenama postotaka na tvrdnjama, na tri tvrdnje o motivima „etička dužnost” (t. 4), „korist” (t. 5) i „emotivnost” (t. 6) ostali su gotovo isti postoci ispitanika koji se „slažu”, što možda znači izvjesnu „stabilizaciju” mišljenja ispitanika.
3. Faktorska analiza pod komponentnim modelom uz GK kriterij redukcije dimenzionalnosti utvrdila je na instrumentu dva faktora: „Briga za živi svijet” i „Čovjekovo pravo veće” (Tablica 2). U prethodnom istraživanju utvrđena su također dva faktora: „čovjekova prava veća od prava životinjskih vrsta” i „Instrumentalni odnos čovjeka prema ostalom živom svijetu” (Cifrić, 2007:242) što je razumljivo s obzirom na različite uzorke istraživanja.
4. U analizi povezanosti obilježja ispitanika primijenjena je analiza varijance, pa možemo izvesti sljedeće zaključke:
 - a) *Spol*. Ženski ispitanici su značajno više sklone prihvatiti tvrdnje da se čovjek treba emotivno (t. 6) i iz etičke dužnosti (t. 4) odnositi prema životinjskom i biljnom svijetu. Muški ispitanici više su skloni prihvatiti tvrdnje da čovjek ima veća pravo na život od ostalih vrsta (t. 2) i da treba postupati iz motiva koristi (t. 5) (Tablica 5). Studentice su sklonije prihvatiti faktor „Briga za živi svijet”, a studenti više prihvataju faktor „Čovjekovo pravo veće” (Tablica 9).
 - b) *Religioznost*. Značajne razlike utvrđene su samo na jednoj tvrdnji (t. 4). Glede religioznosti utvrđena je značajna razlika između skupina „Religiozni na svoj način” i „nereligiozni” značajno su više skloni prihvatiti tvrdnju da je čovjekova etička dužnost voditi brigu o susvijetu (Tablica 7). Također su „religiozni na svoj način” značajno skloniji prihvatiti faktor „Briga za živi svijet” (Tablica 10).
 - c) *Pripadnost fakultetu*. Značajne razlike utvrđene su samo na dvije tvrdnje (t. 3 i t. 6). Ispitanici sa Strojarstva skloniji su prihvatiti tvrdnju da svaka vrsta ima toliko prava koliko si izbori. Ispitanici sa Filozofskog fakulteta i Akademije značajno su skloniji etičkom postupanju prema susvijetu (Tablica 6). Na faktorima nisu utvrđene značajne razlike s obzirom na obilježje pripadnost fakultetu.

- d) *Političke orijentacije*. Značajno se razlikuju skupine politički „desno” orijentiranih od ostalih. „Desna” politička orijentacija sklonija je prihvatiti tvrdnju da „Čovjek ima veće pravo na život od ostalih vrsta”, kao i faktor „Čovjekovo veće pravo”. Tvrdnju da svaka vrsta ima toliko prava koliko si izbori skloniji su prihvatiti ispitanici koji sebe vide u političkom centru, nego ispitanici lijevo orijentirani (Tablice 8 i 11).
5. Glede promjena u prirodi u slučaju kataklizmičkog nestajanja vrsta rezultati pokazuju sljedeće. Veoma mali postotak ispitanika slaže se s tezom da se „u prirodi ne bi ništa promijenilo” u slučaju da izumru brojne biljne i životinjske vrste (2,1%) a nešto veći postotak u slučaju ako bi izumrla ljudska vrsta (14,8%). Najveći postotak ne prihvaća spomenutu tezu (o promjeni u prirodi) u slučaju velikog gubitka u susvijetu (91,9%) a nešto manji postotak za nestanak ljudske vrste (65,6%) (Tablica 12).
- S obzirom na fakultet gotovo da nema razlika u odgovorima ispitanika (Tablica 13). Značajne razlike utvrđene su analizom varijance s obzirom na spol. Studenti su značajno skloniji prihvatiti postavljenu tezu od studentica (Tablica 14). Utvrđena je povezanost između faktora i solucija postavljene teze. Ispitanici skloni faktoru „Briga za živi svijet” ne prihvaćaju tezu o da se u prirodi ne bi ništa promijenilo u oba slučaja mogućeg izumiranja. Ispitanici koji prihvaćaju faktor „Čovjekovo veće pravo” prihvaćaju spomenutu tezu u slučaju izumiranja vrsta, ali ne i u slučaju izumiranja ljudske vrste (Tablica 15).

LITERATURA

- Brand, U. i Görg, C. (2002). „Nachhaltige Globalisierung”? Sustainable Development als Kitt des neoliberalen Scherbenhaufens. U: Görg, C. i Brand, U. (ur.), *Mythen globalen Umweltmanagements* (str. 12-47). Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Brnčić, J. (2007). Životinje u Biblijskoj duhovnosti. U: Marjanić, S. i Zaradija Kiš, A. (ur.), *Kulturni bestijarij* (str. 53-80). Zagreb: Institut za etnologiju i etnografiju, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Burkert, W. (2007). *Homo necans. Interpretacija starogrčkih žrtvenih obreda i mitova*. Zagreb: Breza.
- Chardin, P. T. de (1979). *Fenomen čovek*. Beograd: Bigz.
- Chardin, P. T. de (1981). *Ljudska snaga*. Zagreb: Naprijed.
- Cifrić, I. (1998). Pravo na životni prostor i ekološki suverenitet. *Socijalna ekologija*, 7(1-2): 35-53.
- Cifrić, I. (2002). *Okoliš i održivi razvoj: ugroženost okoliša i estetika krajolika*. Zagreb: HSD i Zavod za sociologiju.
- Cifrić, I. (2003). *Ruralni razvoj i modernizacija*. Zagreb: IDIZ.
- Cifrić, I. (2007a). *Bioetička ekumena: odgovornost za život susvijeta*. Zagreb: Pergamena.
- Cifrić, I. (2007b). Čovjekov odnos prema susvijetu. U: Barilović, Z., Jurina, M., Morović, V., Skledar, N., Vojnović, S. i Žarković, N. (ur.) *Zbornik radova znanstve-*

- no-stručnog skupa s međunarodnim sudjelovanjem „Projekti i projektni menadžment”* (str. 11-38). Zaprješić: Visoka škola „Baltazar Adam Krčelić”.
- Cifrić, I. (2007c). Motivi čovjekovih postupanja prema živim svijetu. *Socijalna ekologija*, 16(1): 79-100.
- Cifrić, I. (2007d). Pravo životinjskih vrsta na život. *Sociologija i prostor*, 45(1): 3-27.
- Cifrić, I. (2007e). Raznolikost kultura kao vrijednost. *Socijalna ekologija*, 16(2-3):185-214.
- Cravetto, E. (2007). *Povijest. Prapovijest i prve civilizacije*. Zagreb: Europapress holding.
- Clark, W. C. (1989). Managing Planet Earth. *Scientific American*, 261(3): 46-57.
- Drewermann, E. (1981). *Der tödliche Fortschritt*. Regensburg: Pustet.
- Flannery, T. (2007). *Gospodari vremena*. Zagreb: Algoritam.
- Flitner, M., Görg, Ch. i Heins, V. (ur.). (1998). *Konfliktfeld Natur: Biologische Ressourcen und globale Politik*. Opladen: Leske&Budrich.
- Görg, C. (1999). *Gesellschaftliche Naturverhältnisse*. Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Görg, C. (2002). Schutz durch nachhaltige Nutzung? Der Konflikt um die biologische Vielfalt. U: Brand, K.W. (ur.), *Nachhaltige Entwicklung* (str. 111-129). Opladen: Leske&Budrich.
- Hamm, B. i Smandych, R. (ur.) (2005). *Cultural Imperialism: Essays on the Political Economy of Cultural Domination*. Toronto: Broadview Press.
- Hardt, M. i Negri, A. (2000). *Imperij*. Zagreb: Arkzin & Multimedijски institut.
- IUCN (2007). URL: http://www.iucn.org/en/news/archive/2007/09/12_pr_redlist.htm (12.09.2007).
- Immler, H. (1990). *Vom Wert der Natur*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Kučar Dragičević, S. i Šućur, M. (ur.) (2007). *Izješće o stanju okoliša u RH*. Zagreb: Agencija za zaštitu okoliša.
- Leakey, R. i Lewin, R. (1995). *The Sixth Extinction*. New York: Anchor Books.
- Ponting, C. (1991). *A Green History of the World*. New York: Penguin Books.
- Redford, K. H., Goldshalk, R. i Asher, K. (2007). What about the wild animals? Wild animal species in community forestry in the tropics. *Community Forestry Note 13*. Rim: FAO.
- Reheis, F. (1996). *Die Kreativität der Langsamkeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Renner, M. (2004). Anatomie der Ressourcenkriege. U: *Jahrbuch Ökologie 2005* (str. 102-113). München: Beck.
- Rifkin, J. (2005). *Doba pristupa*. Zagreb: Bulaja naklada.
- Salas, M. (1992). Kulturökologische Kategorien bei andien Kleinbauern in Peru. U: Glaeser, B. i Teherani-Krönner, P. (ur.), *Humanökologie und Kulturökologie* (str. 316-327). Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Scheffran, J. i Vogt, W. R. (ur.). *Kampf um die Natur: Umweltzerstörung und die Lösung ökologischer Konflikte*. Darmstadt: Primus Verlag.
- Schellhuber, J. J. (1998). Globales Umweltmanagement oder: Dr. Lovelock übernimmt Dr. Frankenstein Praxis. U: *Jahrbuch Ökologie 1999* (str. 168-186). München: Beck.

- Visković, N. (1996). *Životinja i čovjek*. Split: Književni krug.
- Walter, P. (2006). *Kršćanska mitologija: svetkovine, obredi i mitovi srednjega vijeka*. Zagreb: Scarabeus.
- Ziegler, J. (2003). *Nie neuen Herscher der Welt und ihre globalen Widersacher*. München: C. Bertelsmann Verlag.

RIGHT TO LIFE OR EXTINCTION – BIOLOGICAL DIVERSITY AS A VALUE

Ivan Cifrić

Summary

Relation toward living world (Mitwelt), and questions about biological diversity and extinction of species are becoming actual and important topics of different sciences. Results of perception of living species rights to life and motives for man's care for living world are analyzing in this paper. The author is answering on three questions, namely what examinees thought about: (1) species right to life, (2) motives for man's care for living world, and (3) consequences of extinction of living species (including human species). Some of these results are comparing with results from 2005 survey.

The empirical research (survey) was conducted on occasional sample of last year students (N=189; 2007) at three faculties on University in Zagreb. Univariate, bivariate and multivariate statistical methods were used in analysis.

Right to life is defined within three approaches: egalitarianism, anthropocentric exceptionalism, and species struggle for survival. Motives for man's care for living world are defined within four approaches: ethics (duty), utilitarianism (utility), emotively (emotion) and situational approach (circumstance). Perception of transformation in nature is connected with extinction of vegetation, animal and human species.

Results are showed dominance of "egalitarianism" in right to life and dominance of "ethics" in the man's treating the living world, in the consciousness of majority of examinees. Furthermore, results are showed that animal species have equal right to life as a man (75.6%), and that the most important motive for man's care for living world is ethical duty (87.9%). Only small percent of examinees agreed with statement – extinction of many living species (2.1%), or human species (14.8%) would not change anything in the nature.

Key words: *animal egalitarianism, anthropological exclusivity, ethics toward living world, extinction of species, species right to life*

DAS RECHT AUF DAS LEBEN ODER DAS AUSSTERBEN

Ivan Cifrić

Zusammenfassung

Das Verhältnis zur Mitwelt, die Frage der Biodiversität und das Aussterben von Arten – diese Themen sind für viele Wissenschaften unumgänglich und aktuell geworden. In der vorliegenden Arbeit werden Resultate der Wahrnehmung des Rechtes vieler Arten auf das Leben, sowie die Motive der menschlichen Sorge um die lebende Welt analysiert. Der Autor beantwortet drei Fragen: (1) Was denken die Befragten über das Recht verschiedener Arten auf das Leben? (2) Welche sind die Motive der menschlichen Sorge um die lebende Welt? (3) Welche sind die Folgen des Artsterbens, einschließlich der menschlichen Art? Einige Ergebnisse werden mit den Ergebnissen der Forschung aus dem Jahr 2005 verglichen.

Es wurde eine empirische Untersuchung an drei Fakultäten in Zagreb an einem adäquaten Muster von Studenten im letzten Studienjahr (N=189; 2007) durchgeführt. In der Bearbeitung wurden Methoden der univarianten, bivarianten und multivarianten Statistik angewendet.

Das Recht auf das Leben wurde durch drei Ansätze definiert: den Egalitarismus, den anthropozentrischen Exzeptionalismus und den Überlebenskampf. Die Motive der menschlichen Sorge um die lebende Welt werden durch vier Ansätze definiert: Ethizität (Pflicht), Utilitarität (Nutzen), Emotivität (Gefühl) und Situation (Umstände).

Die Wahrnehmung der Änderungen in der Natur wird mit dem Aussterben von tierischen und pflanzlichen Arten, sowie mit der Menschenart in Verbindung gebracht.

Die Ergebnisse haben gezeigt, dass im Bewusstsein von meisten Befragten der „Egalitarismus“ hinsichtlich des Rechts auf das Leben vorwiegt und beim menschlichen Behandeln der lebenden Welt die „Ethizität“: Tierische Arten haben das gleiche Recht auf das Leben wie der Mensch selbst (75,6%) und das wichtigste Motiv der menschlichen Sorge um die lebende Welt ist die ethische Pflicht (87,9%). In der Natur würde sich nichts ändern, wenn viele Arten aussterben würden (2,1%), oder wenn die Menschenart aussterben würde (14,8%). Dorf, der Natur und der Landwirtschaft eng verbunden sind.

Schlüsselwörter: *Animalischer Egalitarismus, anthropologische Ausschließlichkeit, Ethizität der lebenden Welt gegenüber, Artenaussterben, das Recht der Arten auf das Leben*